

Bolvári Zoltán

A fogyatékos hallás problémái az általános iskolában

Az általános iskolai ének-zenetanítás egyik sokat vitatott kérdése a fogyatékos hallás problémája. Szinte sehol sem olyan vegyesek és megoszlóak a vélemények, mint ezen a területen. Az általános iskola nem szakiskola. Ebbe az iskolatípusba nem felvételi vizsga alapján kerülnek be a tanulók, s ennek az iskolatípusnak az elvégzése mindenkire kötelező. Nincs tehát hallásvizsga sem, illetve nem lehet és nem szabad megkülönböztetést tenni jó hallású és fogyatékos hallású tanulók között már csak azért sem, mert a fogyatékos hallás többnyire születésbeli adottság, vagy a legjobb esetben gyakorlatlanság, amelyről a gyermek nem tehet s éppen ezért nem is büntethető miatta. Sajnos a pedagógusok egy részének felfogása rideg, sőt gyakran igazságtalan a fogyatékos hallású tanulókkal. Ez az igazságtalanság főleg az osztályozásnál mutatkozik meg, itt a legszélsőségesebbek a felfogások, akár azért, mert rosszabb jegyet, akár azért, mert – indokolatlanul – jobb jegyet ad a nevelő a megérdemelnél. Ismertem olyan pedagógust, aki úgy nyilatkozott, hogy nála fogyatékos hallású tanuló a legjobb esetben is legfeljebb elégséget kaphat. Ugyanakkor sokszor az osztályvezetők illetve osztályfőnökök ötöst erőszakolnak ki ének-zenéből olyan tanuló számára, aki – bár igen gyenge ének-zenéből – de a többi tárgyból jó. Nem akarják elrontani a bizonyítványát. Mindkét felfogás elítélendő. Az egyik azért, mert számításon kívül hagyja a tanuló munkáját, erőfeszítéseit, eredményeit, s ezáltal csüggesztő hatással van rá az ambicionáló hatás helyett, a másik pedig azért, mert indokolatlanul vagy legalábbis nem eléggé indokoltan meg nem érdemelt osztályzathoz juttatja a tanulót, s ezáltal könnyelműsége és ének-zenei dolgainak elhanyagolására készíti, hiszen különösebb erőfeszítés nélkül megkapja az ötöst. Meg kell tehát találni a helyes megoldást.

Mit értünk fogyatékos halláson? Egy alkalommal Kodály Zoltánnal beszélgettem. Beszélgetésünk során ki találtam ezt a szót ejteni: botfülű. "Hogy mondta? Botfülű? Kérdezte Kodály tanár úr." Nem tud beszélni? Nem tudja a nevét kiejteni? Mert csak akkor botfülű. Egyébként csupán fogyatékos hallású, azaz nem tudja a hangját pontosan, magasság szerint rendezni. Van hallása, csak nem jó, nem elég, vagyis fogyatékos." Azóta én is rájöttem, hogy ez így van. Hányszor tapasztaltam az életben, hogy fejlődik a fogyatékos hallás, ha foglalkoznak vele, ha gyakorolják.

A fogyatékos hallásnak több fajtája van. A legenyhébbnek számít az az eset, amikor az éneklés vagy zenélés során csupán egy-két hangot énekel, illetve játszik kevésbé valaki tisztán, kissé feljebb vagy lejjebb vagyis disztonál. A pontatlan intonálás problémájával még képzett zenészek körében is találkoztam.

Egy másik fajtája az, amikor a dal egy sorát aránylag tisztán énekl, de a következő sor kezdőhangját – különösen, ha nagyobb hangközlépés esik közbe – már nem találja el. Bizonytalanná válik, megváltozik a tonalitás, azt mondjuk, hogy kimegy a hangnemből.

Egyéni tapasztalatom, hogy van olyan fajtája is a fogyatékos hallásnak, amelynél bizonyos, az átlagtól eltérő hangmagasságban nem jelentkezik, vagyis ha a kezdőhangot az átlagosnál feljebb adjuk meg, a gyermek megközelítő tisztasággal énekel olyan dallamot, amelyet normális hangmagasságban csak bizonytalanul, vagy hamisan volna képes énekelni. Íme, így vetődik előre a jövődő basszusa vagy tenorja, esetleg szopránja vagy altja. Különösen fiúgyermeknél fordul elő, de sokszor tapasztalható a leányoknál is. A fogyatékos hallásnak már súlyosabb válfaja az az eset, amikor az énekelt dallam szinte felismerhetetlen, a legsúlyosabb pedig az, amikor az illető még a dallam ritmusát sem képes helyesen visszaadni. Zenei hallásvizsgán magam tapasztaltam, hogy az egyik vizsgáló egy általa választott és – szerinte – jól tudott népdalnak még a ritmusát is teljesen megváltoztatta.

Bármelyik fajtájával találkozunk is a fogyatékos hallásnak, a nevelőnek minden esetben nagy türelmet és megértést kell a tanulóval szemben tanúsítania. Először is meg kell állapítani a tanuló hallásfokát és hallás szerinti sorrendbe kell állítani a tanulókat. Sokszor az év folyamán többször is megváltozik a sorrend annak jeléül, hogy a gyermekek hallása fejlődik, s így egyik gyermek megelőzi a másikat. A fogyatékos hallású tanulóknál is meg kell állapítani a hallás fajtáját és fokát, hogy a fejlesztéshez hozzáfoghassunk. Mert fejleszthető a fogyatékos hallás, mint ahogy minden fejleszthető, ami van. Az énekhang végeredményben izommozgás eredménye is, izmok feszítik meg illetve ernyesztik el a gégében a lévő két kis hangszalagot. Mennyire kell a tanulóknak megfeszíteni, illetve elernyesztetni a hangszalagukat szabályozó izmokat: ehhez kell hozzászoktatni. A fejlődés természetesen lassú, de eredményes. Kísérletezni kell a fogyatékos hallású gyermekkel, meg kell próbálni így is, úgy is énekelteni. Szó sincs arról, hogy a pedagógus az egész idejét az ilyen gyermekkel töltse el, de alkalmanként pár percet rájuk is kell fordítania. Ha a gyermek hangja túlságosan kirívó, halkán énekeltesük, de kikapcsolni a munkából nem szabad.

Melyek a teendők a fogyatékos hallású tanulókkal? Először is ügyeljünk arra, hogy a fogyatékos hallású tanuló ne egy tömbben üljene, hanem az osztályban szétszórva. Másodsor: minden fogyatékos hallású tanuló mellé ültessünk egy-egy jó hallású, tisztán éneklő tanuló társat. Harmadsor: jó hallású, tisztán éneklő tanuló párral, esetleg a tanítóval énekeljen sokat a fogyatékos hallású gyermek, így lassan megszokja az izommozgás fokát, hozzászokik a szükséges hangtávolságokhoz. Negyedsor: különösen eredményes a tiszta éneklésre való szoktatás a relatív szolmizáció módszerével (Kodály: 333 olvasógyakorlat) és úgy is, hogy az énekelt relációkat kézjelekkel is párosítjuk. Minden segédeszközt igénybe kell vennünk, hogy a tiszta és

megfelelő magasságú hangzást megkapjuk. Ötödször: daltanításnál minél később kapcsoljuk be az éneklésbe a fogyatékos hallású tanulókat, hogy minél többször hallják a dalt jól, tisztán énekelni.

Feleltessük-e a fogyatékos hallású tanulót? Természetesen feleltessük, de ne elégedjük meg azzal, hogy csak a feladott dalt énekeltejük el vele, hanem azon felül, hogy segítjük a daléneklésben és kijavítatjuk vele az elkövetett hibát, kérjük tőle, végeztessünk vele mást is, pl. tapsoltassunk vissza ritmust, ezt írassuk fel a táblára, olvastassuk vele szolmizálva, énekelte dallamot rakassunk ki kirakóval, kérjük számon a dal szövegét, tegyünk fel elméleti kérdéseket, szólaltassuk meg a dallamot dallamhangszeren, üttessünk vele ritmusokat ritmushangszeren, nézzük meg a munkafüzetét. Ezek közül kérdezzünk tőle két-háromfélét. Szóval az a lényeg, hogy eredményes dolgokat produkáltassunk vele. A legolcsóbb módszer elégtelennel leültetni az ilyen gyermekeket. Örök tüske marad benne, elégedetlen lesz és félszeg, elveszti ambícióját, elkeseredik. Az óra hátralévő részében rendetlenkedik, társait zavarja. A fentebb vázolt módon pedig a siker érzetét keltjük benne: lám, ő is tud.

Osztályozásban legyünk igazságosak, a legkisebb eredményt is ismerjük el. Ne adjunk okvetlenül ötöst neki, még akkor sem, ha a többi tárgyból ötösre áll, de az egyes és az ötös között még vannak fokozatok.

Mikor ne szólítsuk fel a fogyatékos hallású tanulót? Akkor, amikor a tanító a gyermekek segítségével akar valamit jól bemutatni vagy szemléltetni. Nem szólítjuk fel a fogyatékos hallású tanulót az új dal megtanulásakor a padosrok, sorok, egyének versenyszerű éneklésénél, még ha akármennyire jelentkezik is. Ez a jelentkezés ilyenkor úgyis csak szereplési vágy, de nincs és nem is lehet még mögötte alapos tudás, a rossz produkció pedig kellemetlenül befolyásolná az ilyenkor nagyon is figyelő társakat. Újonnan tanított hang gyakorlásánál, mint pl. az ún. "éneklő zongora" játszásakor sem hívunk ki fogyatékos hallásút. Végül az énekkarba sem veszünk be fogyatékos hallású tanulót, mert hátráltatja az énekkart a munkában, az énekkari produkciónak pedig reprezentatívnak, mintaszerűnek kell lennie.

A fogyatékos hallású tanulókkal való türelmes, hosszas foglalkozás előbb utóbb eredményre, sőt jó eredményre vezet. Az ilyen gyermek nagyon hálás lesz tanítójának, mert úgy érzi, hogy emberszámba vette, megtanította olyasmire, ami azelőtt semmiképpen sem sikerült neki.

(Bolvári Zoltán 1967-ben készült tanulmányának közlésével folytatjuk azt az - előző számunkban Koncz Sándor írásával indított - sorozatot, amelynek keretében már nem élő pataki tanárok máig aktuális tartalmú, de eddig kiadatlan kéziratait tesszük közzé.)